

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.6.27>

УДК 330.3

*Л. В. Овчаренко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної безпеки та фінансових
розслідувань, Національна академія внутрішніх справ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9492-114X>*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

*L. Ovcharenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Economic Security and Financial Investigations,
National Academy of Internal Affairs*

ECONOMIC AND LEGAL ANALYSIS OF UNFAIR COMPETITION IN THE DIGITAL ECONOMY

В статті досліджено явище недобросовісної конкуренції як фактору впливу на стан економіки. Аналізується зміна форм недобросовісної конкуренції в умовах посилення цифровізації економіки та застосування нових нетрадиційних форм недобросовісної конкуренції через мережу Інтернет. Значна увага приділена правовій оцінці економічної сутності та різноманіттю форм недобросовісної конкуренції в підприємницькому просторі України. Звернено увагу як на позитивні так і негативні моменти, пов'язані з процесами цифровізації та їх впливом на конкурентне середовище. Обґрунтована

доцільність внесення редакційних змін до окремих норм законодавства з метою урахування економічного змісту недобросовісної конкуренції, її форм та методів. Для дослідження були застосовані методи аналізу та узагальнення. В ході дослідження було запропоновано формулювання окремих визначень в новій редакції.

The article examines the phenomenon of unfair competition as a factor influencing the state of the economy. The change in the forms of unfair competition is analyzed in the conditions of increased digitization of the economy and the use of new non-traditional forms of unfair competition through the Internet. Considerable attention is paid to legal approaches to determining the essence and forms of unfair competition in Ukrainian legislation.

Competition, as the competition of market subjects, is a very important component of the market economy, its influence on business subjects largely determines the level of effectiveness of their activities. The level of competitiveness of a business entity is characterized by such indicators as competitive goods, services provided, works performed; effective, efficient and profitable activity; satisfaction of consumer demand better than competitors. One of the main factors of the economic and social development of business entities, and therefore ensuring their competitiveness, is the introduction and active use of digital technologies.

A number of laws regulating competitive relations are in force in Ukraine: Laws of Ukraine "On the Protection of Economic Competition", "On the Antimonopoly Committee", "On Natural Monopolies", etc.

In the Economic Code of Ukraine, we do not find a definition of the business reputation of a business entity. In general, it can be noted that economic legislation, aimed at regulating economic, primarily entrepreneurial activity, does not contain a universal definition of the term business reputation of a business entity.

In this article attention is paid to both positive and negative aspects related to digitalization processes and their impact on the competitive environment. Reasoned expediency of making editorial changes to individual legal norms in order to take into account their economic content of unfair competition, its forms and methods.

The methods of analysis and generalization were used for the research. In the course of the study, the formulation of individual definitions in the new version was proposed.

Ключові слова: *недобросовісна конкуренція, цифровізація, торгові та чесні звичаї, ділова репутація, комерційна таємниця*

Keywords: *unfair competition, digitalization, trade and fair practices, business reputation, trade secret.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Економіка України сьогодні відчуває значний вплив наслідків повномасштабного вторгнення росії, результатом якого є зруйнована інфраструктура, втрата частини виробничих потужностей, міграція населення тощо. Одночасно з цим Україна, отримавши статус кандидата, готується до вступу до Європейського Союзу на стандартах сучасної ринкової цифрової економіки. Цифрова економіка не змінює основні механізми ринку такі як конкуренція, попит, пропозиція, ціноутворення, але призводить до модифікації їх форм, методів тощо. Конкуренція, як змагальність суб'єктів ринку, є дуже важливою складовою ринковою економіки, її вплив на суб'єктів господарювання значною мірою визначає рівень результативності їх діяльності. Важливо акцентувати увагу, що вживаючи термін суб'єкти господарювання, беремо до уваги не тільки діяльність підприємств або інших юридичних осіб, а також фізичних-осіб-підприємців, які є активними суб'єктами сучасної економіки. Рівень конкурентоздатності суб'єкта господарювання характеризується такими показниками як конкурентоздатний товар, надані послуги, виконані роботи; ефективна, результативна та прибуткова діяльність; задоволення споживацького попиту краще ніж конкуренти. Одним із головних факторів економічного та соціального розвитку суб'єктів господарювання, а, отже, забезпечення їх конкурентоспроможності, є запровадження та активне використання цифрових технологій. Цифровізація – джерело економічного зростання, оскільки відбувається оптимізація

виробництв, підвищується продуктивність праці, знижуються витрати тощо.

Необхідно звернути увагу, що не тільки цифровізація сприяє розвитку конкурентних відносин, але і конкурентні відносини посилюють вимоги до цифровізації економіки. Вони є взаємовпливаючими процесом. В умовах цифровізації та глобалізаційних процесів, які властиві економіці України, важливим та актуальним є питання вивчення нових форм та методів недобросовісної конкуренції з метою попередження їх впливу на економічну безпеку суб'єктів господарювання та пошуку шляхів захисту від нових загроз як для суб'єктів господарювання, так і національної економіки в цілому. Зокрема, вимагає окремого дослідження поява нових форм підприємницької діяльності на зразок віртуальних компаній, діяльність яких в Україні законодавчо не визначена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика конкуренції та конкурентних відносин та методів захисту від недобросовісної конкуренції є предметом дослідження вітчизняних науковців в галузі економіки та права. Значний внесок в дослідження даної тематики здійснили такі науковці як Ю. Журик, М. Слободянюк, О. Бакалінська, С.Валітов, Н.Саніахметова, Н. Павленко, Н. Челомбійко, О. Черняєва та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної оригінальної статті є аналіз економічної та правової складової недобросовісної конкуренції в умовах цифровізації економіки, методів, які використовуються суб'єктами господарювання, шляхів мінімізації ризиків від недобросовісної конкуренції в умовах економіки 4.0 та авторська редакція окремих термінів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливих ключових елементів розвитку сучасної світової економіки є інноваційний тренд. Сьогодні важливу роль у прискоренні соціально-економічного зростання всіх країн світу відіграє цифровий розвиток. Технологічні зміни, що відбуваються при цьому, супроводжуються «зрощуванням» телекомунікаційних, інформаційно-комунікаційних технологій та інновацій, призводячи до становлення так званої «цифрової економіки», що фактично являє собою новий

тип економіки, яка базується на активному впровадженні та використанні цифрових технологій зберігання, обробки та передачі інформації в усіх сферах людської діяльності. [1]

На ринку починають з'являються нові суб'єкти господарювання, що в результаті призводить до загострення конкурентних відносин. Варто зазначити, що на етапі євроінтеграції для України питання боротьби з недобросовісною конкуренцією є одним із основних. Не можна не погодитися з тим, що добросовісна конкуренція створює умови для розвитку та успіху підприємства, але змагання суб'єктів господарювання за споживчий попит на ринку здійснюється як з дотримання усіх вимог і правил, так із використанням незаконних методів суперництва. В свою чергу, такі незаконні методи завдають шкоду споживачам, конкурентам та державі загалом. Мова йде саме про недобросовісну конкуренцію, котра в першу чергу негативно впливає на конкурентоспроможність національної економіки на міжнародному ринку. Для того, щоб боротися із недобросовісною конкуренцією підприємства спираючись на чинну законодавчу базу змушені створювати стратегії захисту від неконкурентних дій опонентів на ринку, а саме: обирати шляхи захисту, які б забезпечували індивідуалізацію підприємств на товарних ринках [2].

В Україні діє низка законів, які регулюють конкурентні відносини: Закони України «Про захист економічної конкуренції», «Про антимонопольний комітет», «Про природні монополії» тощо. Окремо прийнято Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Згідно даного закону недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [3]. Дане визначення не дає чіткого розуміння суті недобросовісної конкуренції, оскільки в законодавстві відсутні норми, що визначають зміст торгових та чесних звичаїв. Ми можемо знайти визначення звичаю в Цивільному кодексі України, яке сформульоване наступним чином: звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі [4]. Не беручи до уваги, що мова йде тільки про цивільні відносини, слід

зауважити, що ні в законі, ні в Цивільному Кодексі не зазначено, що такі дії також не мають суперечити положенням норм чинного законодавства [5]. Тому пропонується формулювати дане визначення наступним чином: торговим та чесним звичаєм – є постійно повторювана, усталена поведінка в процесі здійснення господарської діяльності, що відповідає чинному законодавству.

Слід зауважити, що в Законі про Захист від недобросовісної конкуренції в главах 2-4 розкриваються форми недобросовісної конкуренції, серед яких неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції; неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці [3].

Спробуємо проаналізувати зміни в застосуванні форм та методів недобросовісної конкуренції в умовах цифрової економіки. Першою формою недобросовісної конкуренції, яка розглядається в чинному законодавстві України є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання. Оскільки ділова репутація пов'язана з попитом, її можна сміливо додати до основних факторів, які впливають на кінцевий вибір споживача на користь тих чи інших товарів та послуг. Однозначно, крім відповідності процесу виробництва продукції встановленим стандартам чи належної якості складників продукції, споживач також орієнтується на інші показники високої якості товарів та послуг, одним із яких є ділова репутація, яка вказує на джерело їх походження [6].

Важливо звернути увагу на трактування самого терміну ділова репутація. Ділова репутація розглядається як немайновий актив Цивільним кодексом України. Особистими немайними благами, які охороняються цивільним законодавством, є: здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством [4].

В Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» зазначено, що ділова репутація – сукупність зібраної Регулятором

документально підтвердженої інформації про фізичну або юридичну особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її діяльності вимогам законодавства, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про професійні та управлінські здібності фізичної особи [7].

Ділова репутація – відомості, зібрані Національним банком України про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи [8]. В той же час в Господарському кодексі України ми не знаходимо визначення ділової репутації суб'єкта господарювання. В цілому можна зауважити, що господарське законодавство, спрямоване на регулювання господарської, в першу чергу підприємницької діяльності, не містить універсального визначення терміну ділова репутація суб'єкта господарювання. А визначення, які наведені вище, мають спеціалізовану спрямованість

Неправомірне використання ділової репутації розглядається в українському законодавстві через неступні складові: неправомірне використання позначень, неправомірне використання товару іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду виробу, порівняльна реклама [3].

Неправомірне використання позначень, безумовно, завдає шкоди діловій репутації перш за все у зв'язку з ймовірно значно нижчою якістю товару в порівнянні з оригінальним товаром законного володільця позначення. Відтак, неправомірне використання позначення з великою вірогідністю не гарантує відповідності товару або послуги сформованим очікуванням споживачів щодо існуючої репутації виробника [6].

Наступною формою є створення перешкод суб'єктам господарювання у конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, серед основних методів якої: дискредитація суб'єкта господарювання, схилення до бойкоту суб'єкта господарювання, схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника), підкуп працівника, посадової особи постачальника, підкуп працівника, посадової особи покупця (замовника), досягнення

неправомірних переваг у конкуренції, поширення інформації, що вводить в оману [3]. Третім видом недобросовісної конкуренції є неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці [3].

В Господарському кодексі України закріплено, що відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону [9].

Дослідивши норми українського законодавства, можна побачити, що розмежування форм недобросовісної конкуренції є досить умовним. Наприклад, підкуп працівника постачальника може мати наслідком отримання доступу до комерційної таємниці. Це ускладнює діяльність суб'єктів господарювання, звужуючи їх можливості ефективного протистояння конкурентним загрозам.

Враховуючи розвиток суспільства та технологій, проявів недобросовісних практик у конкурентній боротьбі набагато більше, ніж закріплено в законодавстві [10]. С.І. Шимон звертає увагу на те, що застосування позначень торговельних марок у нетрадиційних формах у відповідних засобах мережі Інтернет: для оптимізації результатів пошуку у змісті сайту (HTML-код), сторінки, у складі доменного імені, у якості гіперпосилання, у якості метатегу, для створення та появи рекламних посилань різними засобами – за певних умов також може становити порушення прав на торговельну марку [11].

Серед загроз цифровізації, зокрема, окремі науковці зазначають віртуальний характер господарських зв'язків. Через це порушується цілий ряд ризиків їх підтримки та контролю. Нові технології вже широко використовуються для маніпулювання настроями та думками населення [5]. Соціальні мережі здійснюють значний вплив на формування споживацьких уподобань через різні маніпулятивні технології, накручування відгуків тощо.

Ще одним із негативних моментів цифровізації економіки є загроза концентрації влади на ринку і посилення монополій через більший доступ до

провідних технологій [1]. Технології передового цифрового виробництва, як правило, контролюються провідними компаніями. Відповідно, більшість підприємств значною мірою покладаються на імпорт цих технологій, і в багатьох випадках, навіть за мобілізації ресурсів для доступу до них, залишаються залежними від постачальників апаратних та програмних компонентів [12].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, дослідження узагальнює необхідність приведення у відповідність окремих норм законодавства з практикою ведення господарської діяльності, особливо в сфері попередження недобросовісної конкуренції в умовах розвитку цифрової економіки.

Подальші дослідження можуть бути пов'язані з появою нових форм та методів господарювання в умовах цифрової економіки (віртуальних компаній, застосування штучного інтелекту тощо) та використанням інших цифрових інструментів та технологій в конкурентній стратегії підприємців з урахуванням законодавчої бази України та необхідністю гармонізації її з законодавством країн ЄС. Також важливим напрямом з урахуванням статусу кандидата України на членство в Європейському Союзі є дослідження конкурентної політики українських підприємств на міжнародних, зокрема європейських ринках.

Література

1. Хаустов М.М., Бондаренко Д.В. Цифровізація: здобутки та загрози для суспільства // Scientific Collection «InterConf», (51): with the Proceedings of the 9 th International Scientific and Practical Conference «Science and Practice: Implementation to Modern Society» (April 18-19, 2021). Manchester, Great Britain: Peal Press Ltd., 2021. 999 p. pp.79-88/ URL:https://ndc-ipr.org/media/publications/files/11577-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-20571-1-10-20210430_%D0%A5%D0%B0%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2_%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf (дата звернення: 12.06 2024).

2. Тимченко Л.М., Штундер В. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЗА ГОСПОДАРСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021Серія ПРАВО. Випуск 67, с.119-123. URL:<https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/01/26.pdf>. (дата звернення: 12.06 2024).

3. Про захист від недобросовісної конкуренції. Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. Дата оновлення від 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

4.Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV . Дата оновлення 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

5. Кронда О.Ю. Правова природа недобросовісної конкуренції в інтелектуальній власності // Науковий вісник Ужгородського національного університету серія Право № 54, ч.1, 2019, сс.76-79 URL:<https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.54-1.pdf> (дата звернення: 12.06 2024).

6. Сушкевич Х. Недобросовісна конкуренція ворог ділової репутації. – ЮРИСТ&ЗАКОН, № 28 від 8.08.2019, URL:<https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/nedobrosovisna-konkurencia-vorog-dilovoi-reputacii/>.(дата звернення: 12.06 2024).

7. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. Дата оновлення від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>(дата звернення: 10.06.2024).

8. Про банки і банківську діяльність Закон України від 01.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення від 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

9. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення від 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

10. Н.Борсук Захист інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції органами Антимонопольного комітету України № 68 (2021): *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* с.86-90 URL:<http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/issue/view/15189> (дата звернення: 12.06 2024).

11. Шимон С. І. Актуальне дослідження правової охорони торговельних марок в Інтернет. *Часопис Київського університету права*. No 4. 2017. С.319–320 (дата звернення: 12.06 2024).

12. Й. Островська. Впровадження технологій передового цифрового виробництва в рамках концепції сталого розвитку: проблеми та перспективи *Економічний вісник Донбасу* № 1(67),2022 59-68 URL: [http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9428/7.%20Ostrovsk a.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9428/7.%20Ostrovsk%20a.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (дата звернення: 12.06 2024).

References

1. Haustov, M.M. and Bondarenko, D. (2021), “Digitalization: achievements and threats to society”, *9 th International Scientific and Practical Conference «Science and Practice: Implementation to Modern Society»*, Manchester, Great Britain, pp.79-88, available at https://ndc-ipr.org/media/publications/files/11577-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-20571-1-10-20210430_%D0%A5%D0%B0%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2_%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf (Accessed 12 June 2024).

2. Tymchenko, L.M. and Shtunder, V. (2021), “Legal protection against unfair competition under the economic legislation of Ukraine”, *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu, Serii PRAVO, [Online]*, vol.67, available at <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/01/26.pdf> (Accessed 12 June 2024).

3. The Verhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine “On protection from unfair competition”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 12 June 2024)

4. The Verhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “Civil code of Ukraine”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed 12 June 2024)

5. Kronda, O. (2019) "Legal nature of unfair competition in the intellectual property", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu, Serii PRAVO*, [Online], vol.54, available at <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.54-1.pdf> (Accessed 12 June 2024).
6. Sushkevich, H. (2019) "Unfair competition is the enemy of business reputation", *IURYST&ZAKON*, [online], Vol.28, available at <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/nedobrosovisna-konkurencia-vorog-dilovoi-reputacii/> (Accessed 12 June 2024).
7. The Verhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "On financial services and financial companies", available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (Accessed 12 June 2024)
8. The Verhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "About bank and banking activities", available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (Accessed 12 June 2024).
9. The Verhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "Economic code of Ukraine", available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (Accessed 12 June 2024)
10. Borsuk, N.(2021) "Protection of intellectual property from unfair competition by the bodies of the Antimonopoly Committee of Ukraine", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu, Serii PRAVO*, [Online], vol.68, available at <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/issue/view/15189> (Accessed 12 June 2024).
11. Shimon, S. (2017) "Current research on the legal protection of trademarks on the Internet", *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava Serii PRAVO*, vol. 4, pp/ 319-320.
12. Ostrovska, H. (2022), "Implementation of advances digital production technologies in the framework of the concept of sustainable development: problems and prospects", *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, [Online], vol.1 (67), available at <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9428/7.%20Ostrovsk a.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Accessed 12 June 2024).

Стаття надійшла до редакції 12.06.2024 р.